

kapcsolódik. Nekem két matematikatanárom is nyelvszakos volt eredetileg, de a Rákosi-korszakban „megélhetési” matematikatanárok lettek, mégpedig nagyszerűek. Pedig legalább egyikükről, a méltón tárgyalt Mester István feleségéről szót lehetett volna ejteni. Nem volt olyan csillogó, eredeti egyéniség, mint a férje, de nyilvánvaló matematikai tehetségének és didaktikai érzékének köszönhetően ugyanolyan kiváló matematikatanár lett belőle.

Az apróbb hiányosságok ellenére ezt a könyvet nagy élvezettel forgathatjuk. Múltunk egy lényeges darabját tartjuk kezünkben, egy csinos kis kötetben együtt: azt a múltat, amelynek tárgyi emlékeit a Református Kollégiumban láthatjuk, és légkörét a többi patinás debreceni iskola falai között is magunkba szívhatjuk. Jó lenne, ha az ifjú tanár- és tanítványnemzedék fel tudna nőni az elődökhöz.

Lovas Rezső

Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)

Dél-Alföldi Évszázadok 23., Szeged, Csongrád Megyei Levéltár kiadása, 2006. 351 lap

Antal Tamást, a Szegedi Tudományegyetem jogi karának – debreceni származású – fiatal jogtörténészét nem kell bemutatni a Debreceni Szemle olvasóinak, hiszen városunk bírósági szervezetének történetét tárgyaló munkái több ízben láttak napvilágot e folyóirat hasábjain is. Most nemrégiben megvédett doktori disszertációjának kötetbe szerkesztett változatát veheti kezébe az olvasó a Dél-Alföldi Évszázadok című kötetsorozat 23. darabjaként, *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)* címmel.

A munka a jogtörténet egy napjainkban nagy közérdeklődésre számot tartó tárgykörével, a bírósági szervezetrendszer kialakításának és személyzeti állományának elvi kérdéseivel, valamint a gyakorlati megvalósítás menetével és buktatóival foglalkozik. Két nagy tartalmi egységre oszlik: a könyv – függelék nélkül számított – terjedelmének első fele a fenti szervezeti-szervezési kérdéseket, második fele pedig az esküdszéki intézmény magyarországi bevezetését, majd az 1890-es években történt újjászervezését taglalja. Ilyen értelemben

szerves folytatása, és egységet képez a *Máthé Gábor* által 1982-ben kiadott, *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875 c.* könyvvel. Nagy szolgálatot tesz a jogtörténet bírósági szervezettörténete iránt érdeklődő olvasóknak, akik e két munkát együtt tekintve, primér forrásadatokra épülő, kitűnő szintézisek által nyernek képet a dualizmus első periódusának igazságszolgáltatási rendszeréről, a rendelkezésre álló modellekről és a megvalósítás nehézségeiről. (Itt kell megemlítenünk *Stipta István* tíz éve – szintén debreceni kiadásban – megjelent bírósági szervezettörténeti összegzését, amely azonban a jelen könyvtől eltérő céllal és módszerrel készült: az inkább áttekintő, a szervezetrendszer változásairól századokon átívelő képet rajzoló, és kevésbé elemző-értékelő jellegű mű.)

A kötet értékét növeli, hogy a szerző kutatása szinte egybeesett, a könyv kiadása pedig nem sokkal követte napjaink nagy igazságszolgáltatási szervezeti reformját (ha úgy tetszik, a polgári kori modell viszsza rendeződését), az ítéltáblák felállítását. Mégis meglepő, hogy az alapos szintézis

elvégzésére mindeddig alig vállalkoztak. Sem a dualizmus korának – egyébként lenyűgözően termékeny – jogirodalma, sem a 20–21. század fordulója nem segítette a szerzőt abban, hogy adatolt, forrásértékű résztanulmányokat építhessen be legalább munkája bizonyos fejezeteibe. Ezért van az, hogy a könyv legtöbb forrása levéltári, primér, míg a források másik nagy csoportja a korabeli szakfolyóiratokban megjelent, így formálisan szekunder, mégis primér jelentőséggel bíró nyomtatott anyag. A könyvet kiegészítő tekintélyes, majd’ tizennégy oldalnyi irodalomjegyzék bőséges adalékkal szolgál a tárgykör további kutatására vállalkozóknak is. Debreceniként külön meg kell jegyezni, hogy a szerző a levéltári forrásokhoz nyilván két helyen jutott hozzá nagyobb nehézségek nélkül: Debrecenben és Szegeden; ez kitűnik a hivatkozott forrásbázisból is. A debreceni forrásoknak a többihez képest meghatározó többsége számunkra szívet melengető, értékes adalék, a könyv megállapításaihoz Debrecen vonatkozásában nem sok kétség férhet.

Végül napjaink jogi szakmunkái köréből kiemelkedik ez a könyv függelékei révén is: korunk felgyorsult könyvkiadásában sajnos már ritkaságszámba megy az, ami e kötetnél megvan: már jelzett irodalomjegyzéke mellett pontos személy- és helységnevmutatóval is ellátták, amely a könyvben való keresést nagyban könnyíti. A rövidítések és a hivatkozott rendeletek jegyzéke, az esküdszékek éves beosztásának közreadása, valamint a rövid angol nyelvű összefoglalás (ami a szerkesztés során valami különös okból nem a függelékben, hanem egy magyar nyelvű összegzés után kapott helyet) fontos adalék, a debreceni és szegedi 1900. évi esküdtlajstrom pedig helyi érdekesség a kötet végén.

Ami a könyv tartalmi vonatkozásait illeti: a magyar bírósági szervezet történeté-

ben a rendi hagyományokkal és az ezekből fakadó szervezettel való szakítás elindítója az 1848-as, törvényekkel megvívott forradalom volt. Ez a jogegyenlőség elvének deklarálásával megteremtette a törvény előtti egyenlőség és a független bírászkodás lehetőségét, eltörölte az immunitást, ezzel együtt az úriszékeket, és a rendi időszak hosszú kitérője után a bírászkodást – kevés kivétellel – át- (illetve vissza-)adta az állami szervek kezébe.

Az 1848:XVIII. tc. (a sajtótörvény) – némi reformkori kísérlet után – sajátos, új vonásként vezette be a magyar igazságszolgáltatás rendszerébe az esküdszékeket, amelyek a dualizmus korszakában is megmaradtak, de szervesülni mégsem tudtak a magyar bírászkodásban. Az esküdszékekről és ezek reformjáról folytatott elvi vitákat, szervezeti és jogalkotási kérdéseket, a gyakorlati jogalkalmazás nehézségeit és „kiskapuit” a szerző a második részben (171–277. old.) foglalja össze. Azt gondolom, a szélesebb, nem feltétlenül szakmai érdeklődésű olvasóközönség ezeket az oldalakat fogja legszívesebben forgatni, hiszen ezt a részt a téma sokszínűsége, a konkrét perek bemutatása önmagában is élvezetessé teszi. Ami pedig a jogász szakma és a jogtörténet szempontjából kiemelendő, hogy a szerző példás szorgalommal szedte össze a reorganizáció vitájában elhangzott érveket és ellenérveket, hazai tapasztalatokat és külföldi példákat, valamint a kortársak értékeléseit a végül elfogadott törvényi és rendeleti szabályozásról. Különösen jól sikerült a reformban meghatározó igazságügy-miniszterek, többek között Erdély Sándor, Horvát Boldizsár és Szilágyi Dezső szerepének bemutatása.

A könyv jogi szempontból fajsúlyosabb, ám az olvasót talán kevésbé felvillanyozó fejezetei az ítélőtáblák megszervezéséről, Szilágyi Dezső igazságügy-miniszternek az

erre vonatkozó programjáról, és a megvalósítás menetéről szóló részek. A reform indoka elsősorban az volt, hogy a két meglevő ítélőtábla (Pest és Marosvásárhely) túl nagy, a szervezet túlságosan centralizált volt, az 1867-hez képest megváltozott politikai helyzet pedig az ítélkezés „szétosztását”, a felsőbíróságok székhelyeinek az egész országban való szétszórását tette szükségessé.

A szerző jól érzékelteti, hogy az új székhelyek kijelölése milyen politikai küzdelem eredménye lett. Világosan láttatja, hogy milyen egységesen mozdult meg a régi Debrecen a táblabíróságért (hiszen e városnak annak ellenére is „kampányolnia” kellett, hogy a „rég rendszerben”, azaz 1848 előtt is táblai székhely volt), és mennyire nem kellett küzdeniük azoknak a városoknak, amelyekből a nagypolitika meghatározó személyiségei származtak (pl. Nagyvárad). Annak ellenére, hogy a táblai székvárosoknak megfelelő – objektívnek mondott – feltételekkel kellett rendelkezniük, nem sikerült a valóban objektív kiválasztás, és a szervezet komoly aránytalanságokat mutatott. A Tiszántúlon ugyanis egymagában több táblát hoztak létre (Debrecen, Kolozsvár, Nagyvárad, Szeged, Temesvár), mint az ország más részein együttvéve (Győr, Kassa, Pécs, Pozsony), miközben az ország középső területei látványosan fórum nélkül maradtak még akkor is, ha a két régi táblát (Budapest, Marosvásárhely) is tekintetbe vesszük.

A könyvben különösen nagy hangsúlyt kapott (valamiért majdnem teljesen egyformán kétszer is szerepel) a felállítandó táblák személyi állománya, amely értékes adalékkal szolgál az olvasónak arról, hogy honnan kerültek át az ítélőbírák az egyes bíróságokra, de a nevek puszta említése ma már informatív értékkel kevésbé bír. Ennél sokkal érdekesebb és izgalmasabb – arról

nem is beszélve, hogy a szerző egyedülálló vállalkozása – a bírói jogviszonyról és annak 1891-es reformjáról szóló két fejezet (137–169. old.), amely szintén Szilágyi Dezső nagyságát dicséri. A szerző számos idézettel közvetíti az országgyűlési vita anyagát és eredményeit, a képviselőházi indoklás alapján kiemelve a reformintézkedések három nagy körét: a törvényszéki elnökökre vonatkozó (előmeneteli) rendelkezések, az elsőfokú bírák előléptetési rendszere, végül az egyes bírói funkciók ellátására vonatkozó rendelkezések. A reform fontos indoka a képzésre (bírói tapasztalatszerzés, bírói vizsga. szervezeti előrelépési rangsor stb.) és az állandóságra fektetett hangsúly, az ellenzéki kritika céltablája pedig elsősorban az a kodifikációs és jogi hiba volt, hogy a tervezet a bíróságokat és az ügyészséget (azaz egy független és egy kormányzattól függő szervet) egy jogszabályban kívánt szabályozni, sőt, ugyanebben a végrehajtás szervezetére és az Igazságügyi Minisztérium személyzetére is utalni. Érdekesség, hogy a vita során a tervezet álláspontját a képviselőházban és a főrendi ház előtt is maga Szilágyi Dezső képviselte, akit a szerző – joggal – „történelmi jelentőségű” személyiségnek nevez.

Antal Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)* című könyve elsősorban a jogász szakmai közönségnek készült, de minden bizonnyal joggal tart igényt a történész szakma érdeklődésére is. Jó szívvel ajánlható emellett mindazoknak, akik e nivós kötetben nem könyvnyű esti olvasmányt, hanem pezsgő korrajzot, parázs vitákban zajló jogi küzdelmeket, a politikai közélet személyeskedéstől sem mentes, kiragadott aspektusait, a kiválasztott dualizmus-kori jogszabályok születésének háttértörténetét keresik.

Balogh Judit